

TALLEYRAND I WIEN

ETT BLAD UR DEN DIPLOMATISKA TAKTIKENS HISTORIA

Av minister G. A. GRIPENBERG, Stockholm

I SIN trevligt skrivna och översiktliga biografi av Talleyrand framhåller Duff Cooper, att om någonsin en lärobok för diplomater skulle skrivas, borde i denna beredas en framträdande plats åt de instruktioner den franske utrikesministern utarbetade för sin politik vid Wienkongressen. Det vore väl ännu riktigare att säga, att varje handbok i diplomatisk eller, om man så vill, i förhandlingens teknik borde fördjupa sig i Talleyrands uppträdande, i hans uttalanden och åtgöranden vid det stora möte i den österrikiska huvudstaden, där Europa reorganiserades efter revolutionens och de napoleonska krigens stormar och omvälvningar.

Talleyrands politik i Wien och de resultat han uppnådde, kan naturligtvis värdesättas på olika sätt. Chateaubriand, som ständigt och ofta utan skäl kritiserade Talleyrand, har med bitterhet betonat, att dennes förhandlingar lämnade Frankrike utan naturliga gränser. Detta land, säger han, hade tidigare skyddats icke endast av en ring av fästningar, utan även av de oavhängiga tyska staterna vid Rhen. För att komma till den franska gränsen måste man antingen invadera dessa länder eller också på förhandlingsvägen tilltvinga sig genommarsch. Ty det väglösa Schweiz var neutralt och fritt och Pyrenéerna, som ej kunde forceras, vaktades av de spanska Bourbon'erna. Genom Talleyrands politik, betonar Chateaubriand, förlorade Frankrike vad Ludvig XIV:s verk och Napoleons segrar hade skänkt det.

I och för sig var väl Chateaubriand's kritik av »ces révoltants traités de Vienne» sakligt berättigad. Talleyrand kunde icke förhindra, att det tidigare franska Rhenlandet genom Napoleons nederlag gick förlorat och att — vad värre var — Preussen etablerade sig på den vänstra Rhenstranden, på kort avstånd från Metz och Strassburg. Han kunde icke förhindra, att Polen gick under och att Sachsen styckades. Men man bör inte glömma det läge, i vilket Frankrike befann sig vid Wienkongressens början eller den börda av misstänksamhet, fientlighet och hat det hade att bära och man bör ej förbise, att Talleyrand likväl lyckades ställa så till, att Sachsen icke inför-

livades med Preussen, som i sådant fall hade blivit Tysklands enväldige herre. Märkligast av allt var likväl, att det slagna Frankrike, som det segrande Europa velat göra maktlöst och isolerat, tack vare Talleyrands diplomatiska konst efter endast några dagar skaffade sig säte och stämma vid makternas rådsbord, att det blott ett par månader senare erkändes som i allo jämbördigt med sina besegrare och att det strax därpå, den 3 januari 1815, med England och Österrike ingick en formlig allians.

Utgångsläget.

Då Talleyrand den 23 september 1814 anlände till Wien, var situationen i korthet denna:

Genom de avsiktligt vagt formulerade fördragen i Kalisch, Reichenbach och Toeplitz, vilka Ryssland, Österrike och Preussen år 1813 ingått, hade dessa makter överenskommit, att deras besittningar skulle återställas till vad de varit före 1806 och att Rhenkonfederationen liksom alla Napoleons övriga statsbildningar på andra sidan Rhen eller Alpena skulle upplösas. Ryssland krävde för sin del hertigdömet Warschau jämte större delen — alltså även den preussiska och österrikiska — av Polen, men var villigt att härför kompensera Preussen genom att låta detta rike med sig införliva Sachsen. Därigenom skulle också Preussen knytas fastare vid Ryssland. Österrike hade emellertid icke kunnat förmå sig att definitivt bifalla till att Polen överlämnades till Ryssland, trots att kejsar Alexander lockade med kompensation i Italien, varför de tre makterna i Toeplitz i september 1813 — enligt det hävdvunna sättet att uppskjuta avgörandet av kvistiga internationella frågor — överenskommit, att hertigdömet Warschaws öde senare skulle göra till föremål för ett vänskapligt arrangemang.

Genom fördraget i Chaumont av den 1 mars 1814 hade England, Preussen, Ryssland och Österrike ingått en offensiv och defensiv allians i syfte att fortsätta kriget mot Napoleon tills Holland befriats och utvidgats, ett federativt Tyskland skapats liksom ett oavhängigt Schweiz, ett av Bourbon'erna regerat, fritt Spanien och de italienska staterna ånyo konstituerats. Dessutom hade de överenskommit, att Frankrike skulle förmås — med våld, om så krävdes — acceptera alla deras territoriella dispositioner. Tre månader senare eller den 30 maj hade också Frankrike tvungits i en hemlig artikel i fredsfördraget i Paris förklara sig komma att godkänna de allierades distribution av de erövrade eller evakuerade områdena, vilka skulle fördelas utan att denna makts åsikter ens inhämtades. Ytterligare hade i Paris beslutits, att alla de i kriget deltagande makterna inom två månader skulle mötas till en kongress i Wien, vilken skulle utarbeta de arrangemang, som borde komplettera fördraget i Paris — men utarbetas enligt principer fastställda av segermakterna ensamt.

Slutligen var Frankrike ockuperat av de allierade, som också besatt de länder, vilkas öde skulle avgöras vid kongressen: så gott som hela Polen var i ryssarnas händer, vilka även administrerade Sachsen, engelska trupper var förlagda i Holland, och österrikiska styrkor rådde om Italien med undantag av De Båda Sicilierna.

De allierade makterna — och främst de s. k. Fyra Stora eller England, Preussen, Ryssland och Österrike, ty de övriga, Danmark, Portugal, Spanien, Sverige, de italienska och tyska staterna, hade helt skjutits i bakgrunden — uppvisade alltså en fasad av vänskap, enighet och beslutsamhet. Bakom fasaden såg det emellertid icke lika bra ut. Österrike ville, som sagt, icke tillåta Ryssland att utsträcka sitt välde ända till Oder, vilket skulle bli följden av att Kejsar Alexanders polska planer förverkligades, och ej heller var det med om, att Preussen skulle få utvidga sig på Sachsens bekostnad. Den engelske utrikesministern Castlereagh såg gärna som en motvikt mot Ryssland ett starkt Polen, men detta land kunde bli starkt, endast om det återvunne de provinser Preussen och Österrike bemäktigat sig, vilket i sin tur skulle kräva compensation åt dessa länder. Med hänsyn till Preussen var Castlereagh visserligen villig medge lämplig ersättning på Sachsens bekostnad, ty han ansåg Europas, d. v. s. Englands, intressen kräva, att vid Rhen byggdes en stark barriär mot Frankrike. Men då Metternich ej var beredd avstå en tumsbredd österrikiskt område, erbjöd det polska problemet utomordentliga svårigheter, i synnerhet som den preussiske konungen framför allt strävade efter att bli herre över Sachsen.

Sålunda förefanns redan innan kongressen sammanträdde ett latent motsatsförhållande mellan de Fyra Stora: å ena sidan Preussen och Ryssland, å den andra England och Österrike. Men De Fyra fruktade också Frankrike och var beslutna att en gång för alla radikalt begränsa dess makt och inflytande. Om denna splittring var Talleyrand naturligtvis medveten, och under de två dagar han i slutet av Augusti i Paris sammanträffat med Castlereagh hade han sett tillräckligt av dennes bekymmer för att — alldeles frånsett sina personliga sympatier — som sitt mål uppställa ett närmande till England, vilket tycktes kunna köpas billigare än ett samförstånd med Ryssland. Efter kejsar Alexanders besök i London i början av juni hade också temperaturen i de engelsk-ryska förbindelserna märkbart svalnat, men likväl drog sig Castlereagh för att fatta Talleyrands med iver utsträckta hand — icke endast av det skälet, att en sådan politik hade varit i strid med alla de allierades inbördes överenskommelser, utan också emedan han fruktade, att dessa i sådant fall skulle kunna sammansluta sig mot England.

Talleyrands medarbetare.

Till sina följeslagare och meddelegerade vid kongressen hade Talleyrand utsett hertig Dalberg, greve Alexis de Noailles och markis de La Tour-du Pin-Gouvernet. Deras uppgifter hade han med

sin raljanta överlägsenhet definierat sålunda: »Jag tar med mig Dalberg för att sprida de hemligheter jag vill att alla skall känna till, Noailles är Marsans handgångne man; det är bättre att bevakas av en agent, som jag själv valt. La Tour-du Pin kan underteckna passen.»

Dessa herrar var således medlemmar av den franska delegationen, men för det egentliga kansliarbetet hade Talleyrand anställt »den trogne och skicklige, tystlåtna greve de La Besnadière», med vilken han samarbetat i över tio år och som han ansåg vara en av det franska utrikesministeriets mest framstående män. Talleyrand var själv icke någon vän av det idoga skrivbordsarbetet och en av hans favorit-maximer inskräpte, att en chef aldrig bör befatta sig med vad en underordnad kan utföra för honom. »Man bör låta dem arbeta som arbeta», brukade han säga, »då har dygnet mera än 24 timmar». Han skrev endast sällan de brev och noter han undertecknade; hans metod var att ge sina tjänstemän en allmän idé om vad de skulle skriva, men stundom underkastade han sig likväl mödan av att själv formulera viktigare uttalanden.

Emmerich Joseph von Dalberg, som varit badensiskt sändebud i Paris, hade blott fyra år tidigare trätt i fransk tjänst och hade av Napoleon, vilken han visserligen hjärtligt avskydde, tilldelats hertigtiteln. Av samtida beskrives han som elegant, begåvad, lättsinnig, intrigör, konspiratör, principlös, slösaktig, högfärdig, falsk och genomkorrumpad »såsom de blaserade sysslolöse äro, vilka demoraliserats av ledsnad och societetsliv». För Talleyrand var han emellertid värdefull på grund av att han såväl i Tyskland som Österrike ägde utgrenade släktförbindelser, vilka kunde utnyttjas för att införskaffa upplysningar, sprida uppgifter, påverka stämningen och värva bundsförvanter.

Men Talleyrand tänkte också på önskvärdheten att med alla medel söka skaffa Frankrike good will vid kongressen, på att vid denna skapa en atmosfär av sympati och intresse, som skulle kunna underlätta hans verksamhet. Vid moderna internationella politiska kongresser plägar de delegerade anförtro denna uppgift åt journalisterna, men det var då andra tider.

»Det var nödvändigt», skrev Talleyrand, »att göra den franska ambassaden populär inom den högre societeten» — ty hos dessa samhällsklasser fanns det politiska inflytandet. För att vinna sympatier inom denna värld krävdes framför allt — resonerade han, och säkerligen icke med orätt — god mat och kvinnlig charme. Han medförde därför till Wien icke blott sin vida berömde kock den »genialiske» Carême, utan också sin nièce grevinnan Edmond de Périgord, dotter till hans vänninna prinsessan av Sagan, som skulle fylla värdinnans plikter i hans hus. Hon var 21 år, liten, mager, sjuklig, men begåvad med stora mörka ögon, en mindre vanlig, livlig intelligens, ett varmt hjärta, en »haute culture» och en oemotståndlig, ungdomlig charme. Hon skulle sedermera under de 24 återstående åren av Talleyrands liv bli hans oskiljaktiga följeslagare. I Wien väckte hon uppseende genom sina talanger för dans och sällskapsspektakel. Den ryske kejsaren komplimenterade henne också för hennes mondäna framgångar, vilket,

skrev Talleyrand till hennes mor, var »viktigt när man eftersträvar Frankrikes bästa».

Recognosceringen.

Vid sin ankomst till Wien tog Talleyrand in i det av honom förhyrda Kaunitz'ska Palatset, där Prins Eugène av Savoyen hade dött. Att han fick bo i detta hus tycktes honom ett gott omen för att han skulle lyckas, ty furst Kaunitz hade år 1756 försonat huset Habsburg med Bourbon'erna. Men det var säkert mera praktiska synpunkter, som hade väglett honom vid letandet efter en lämplig byggnad, ty redan i medlet av oktober klagar polisrådet Josef von Schmidt över, att huset till sin »fysiska beskaffenhet» liknade en fästning vars garnison utgjordes av endast för Talleyrand pålitliga personer. Detta försvårade i högsta grad allt spionerande på fransmännens förehavanden och dokument.

Fursten kastade sig omedelbart in i det arbete, som väntade honom. Redan dagen efter sin ankomst vidtog han med sina besök hos de andra delegerade och de i Wien ackrediterade diplomaterna. Han fann, att stämningen var starkt fientlig mot Frankrike och dess representanter. Man ville helst undvika all beröring med dem. »Fransmännen blir överallt illa emottagna», klagade Dalberg i brev till sin hustru. »Tacka Gud, att Ni inte kommit hit.» Diplomaterna förklarade också för Talleyrand, att han kunde skatta sig lycklig, om man skulle tillåta honom att ge sitt samtycke till de beslut, som fattades av de andra makternas ambassadörer.

I Wien representerade Talleyrand alltså Europas tidigare och nu i grund slagna fiende, men från och med sin ankomst ådagalade han en personlig säkerhet, pondus och överlägsenhet, som närmast skulle ha anstått en segerherre.

Redan den 28 september, alltså endast fem dagar efter den franska delegationens ankomst till Wien, rapporterade en österrikisk polisagent till sin chef baron von Hager, att då Talleyrand samma dag i sällskap med La Tour-du Pin uppvaktat ärkehertigarna, hade fransmännens högmodiga och överlägsna uppträdande väckt en otrevlig uppmärksamhet. »Denna oväntade hållning har till den grad förbitttrat allmänheten, att t. o. m. några lakejer på ett värdshus öppet beklagat sig däröver.» I ett brev till kung Ludvig XVIII av den 29 september betonade också Talleyrand själv, att han »i en situation, där det är lika nödvändigt att undvika häftighet som indolens» bemödar sig om ett lugnt och framför allt värdigt uppträdande. Den franske delegaten, som tjänat och övergivit så många herrar — konungadömet, revolutionen, Napoleon — led sannerligen icke av någon känsla av underlägsenhet, icke ens då han i en fientlig omgivning mottogs med misstroende, kyla och illa dold fientlighet. Men hos honom var allt genomtänkt — kläder, hållning, rörelser och ord, ja t. o. m. hans berömda *bons mots*, som ej alls alltid var stundens ingivelse, utan frukten av studier och eftertanke, där de ej var rena plagiat. Vilken vikt han fäste vid gesten och kroppställningen framgår bl. a. av några

anteckningar, som man fann efter hans död. »Vissa av kroppens ställningar», skriver han, »har sitt ursprung i själens attityder; de är ett uttryck för dessa. Liksom handlingens språk, liksom det talade ordet, är också hållningen ett språk.» Visserligen, tillägger han, är den »det mest begränsade» av de tre språken, men också »det enklaste» och »mest exakta.» Och vidare: »I kougarnas palats, i folkrepresentationernas sessionsrum är det icke tronen, det är icke presidiestolen, som bäst ådagalägger konungarnas majestät, talmännens värdighet, det är deras hållning.»

I själva verket var det ett sällsamt skådespel: det besegrade Frankrikes representant dominerade sin omgivning. Den långa, lätt framåtböjda, eleganta, överdådigt klädda, parfymerade gestalten med sin släpande, haltande gång, sitt stela, avvisande ansiktsuttryck, sitt ironiska leende, sina lugna, halvslutna ögon, sin knappa, men alltid älskvärda konversation, sin snabba och träffsäkra replik, sin nedlåtande, beskyddande artighet, sina avmätta, långsamma gester gjorde intrycket av en man, som alltid var säker på sig själv, som visste vad han ville och som icke ett ögonblick tvivlade på riktigheten av den uppfattning han uttryckte. I all den misstänksamhet, osäkerhet, fruktan och rådvillhet, som karaktäriserade så många av de övriga delegerade, ådagalade den franske representanten balans, kraft och målmedvetenhet, kunskap och eftertanke, som väckte respekt för hans personlighet och möjligheter, tilltro till hans omdöme och kanske rent av sympati.

Han var heller aldrig svarslös. När det i ett sällskap blev fråga om, att Talleyrand år 1805 uppehållit sig i Wien som den segerrike Napoleons representant, anmärkte en av damerna: »Ni har en gång tidigare varit här, mon Prince.» Men han svarade endast: »Jag har gjort mitt bästa för att glömma det.» Alla till honom riktade sarkastiska och kritiska uttalanden var som vatten på gåsen. Då Talleyrand en dag för prins de Ligne beklagade sig över ryssarnas framgångar vid konferensen, anmäldes en rysk generals besök. I Lignes närvaro tog Talleyrand emot generalen och utbredd sig genast i lovord över den ryska politiken. När ryssen gått, anmärkte Ligne: »Mon cher, Ni måste medge, att Ni är en verklig Tartuffe», till vilket Talleyrand oberörd svarade: »Jag kan säga vad som helst, eftersom Ni likväl anser mig vara en gammal pratmakare.» Och då man en gång frågade honom, vad han gjorde mellan de allierades övergång av Rhen och Napoleons abdikation, svarade han med avväpnande självironi: »Jag haltade.»

Flera av Talleyrands samtida har betonat hans naturlighet och enkelhet i uppträdandet men också den imponerande värdighet, som utmärkte den sextioårige äventyraren — ty då Wienkongressen sammanträdde var han ej äldre än så. Han markerade alltid en kylig noli-me-tangere-attityd, en isolering, ett avstånd mellan sig själv och omgivningen, som icke undgick att göra intryck. »Jag har varit minister under Direktoret», sade han en gång, »alla revolutionens järnbeslagna stövlar har stegat genom mitt rum, men ingen har någonsin hittat på att vara familjär med mig.» Man tror det gärna.

Denna säkra värdighet i det yttre uppträdandet synes aldrig ha övergivit honom — icke ens i de mest komprometterande situationer. Bankiren Jean-Gabriel Eynard, som i Wien representerade republiken Genève, har sålunda i sin dagbok för den 7 oktober 1814 antecknat följande om ett sammanträffande med den franske utrikesministern: »Vi kommer från M. de Talleyrand, som beviljat oss företräde kl. 12. Denne minister tycktes fortfarande ligga till sängs, ty man ville inte låta oss gå upp till honom och i det ögonblick vi steg in i den första salongen, såg vi en ung 'poulette' skynda ut ur hans rum; hon syntes vara endast halvklädd. — — — Efter trekvart timmes väntan inträdde äntligen ministern; han bar alla sina ordnar och var iförd ambassadörs dräkt.»

Talleyrands besök hos de övriga delegerade och de till Wien anlända diplomaterna föranledde dessa att i sin tur avlägga visit hos honom, och det dröjde ej länge, innan hans hus blev en medelpunkt för den politiska och mondäna världen. Alla lockades dit — av hans ställning som en mångårig centralfigur i den europeiska diplomatien, av hans rykte för oöverträffad lyx, intelligens och slagfärdighet, av M. Carêmes kulinariska konst och av han nièces eleganta charme.

Under alla dessa besök och samtal inhämtade Talleyrand mycket, han skaffade sig värdefulla bekantskaper, han suggererade sina interlokutörer till åsikter och åtgärder, och han orienterade sig snabbt i situationen. Sålunda kunde han redan två dagar efter sin ankomst skriva till konungen: »I Wien tala de delegerade varken förnufts eller måttfullhetens språk.»

Han var den kalle, fördomsfrie betraktaren av skeendet, som varken lät imponera på sig eller kunde entusiasmeras. Diplomaterna, brukade han säga, förargar sig aldrig, de gör bara anteckningar. Han betraktade de moraliska principerna endast som instrument i den diplomatiska verksamheten, och emedan han själv, när det så passade, förde dem på läpparna, kände han sig inte det ringaste imponerad, när andra högtidligt proklamerade dem. För honom var politiken och diplomatiken en rent pragmatisk konst.

Attacken.

Då Talleyrand den 23 september anlände till Wien, hade de övriga stormakternas representanter redan under flera dagar varit där församlade. De hade sinsemellan sammanträtt till upprepade överläggningar för att fastställa riktlinjerna för sin politik vid kongressen. Framför allt ville de ensamma besluta om Europas nygestaltning. Italiens, Polens och Tysklands angelägenheter skulle de avgöra utan att Frankrike ens finge göra sin röst hörd, ty denna makts politiska inflytande måste en gång för alla krossas. Den franska delegationens uppgift skulle inskränkas till att endast ta del av och godkänna deras beslut. Ännu dagen innan Talleyrands ankomst hade man diskuterat huru detta lämpligen skulle genomföras. Därtill hade — såsom redan framhållits — Frankrike också i en hemlig artikel av Parisfreden

tvungits samtycka, men denna artikel hade icke bekantgjorts för de mindre allierade lika litet som för någon annan av de stater, som sänt representanter till Wien i tron, att även de skulle få göra sina åsikter gällande då det nya Europa skapades. På denna punkt yppade sig emellertid den första allvarliga svårigheten, föranledd av makternas inbördes misstänksamhet och stridiga intressen. Castle-reagh, som icke litade på Metternich och fruktade, att Österrike vid tillfälle skulle ansluta sig till det rysk-preussiska blocket — och som väl också tänkte på den parlamentariska hemmaopinion han icke kunde negligera — ville försäkra sig om en motvikt mot en dylik kombination och föreslog därför, att Frankrike — eventuellt också Portugal, Spanien och Sverige — skulle få deltaga i ledningen av kongressen. I varje fall yrkade han, att de sex makterna »av första klass» — Österrike, Ryssland, Preussen, Storbritannien, Frankrike och Spanien — skulle utarbета en plan för den europeiska nyordningen, som skulle föreläggas de övriga delegerade. Därigenom, sade han, skulle kongressens medlemmar genast behandlas med tillbörlig respekt, vilket skulle bidra till att stabilisera Europa, men de fyra allierade skulle likväl kunna hålla makten i sina händer och genomdriva sina önskemål. På detta sätt skulle de, utan att öppet skjuta de andra makterna åt sidan, skaffa sig dessas godkännande av vad de vore beslutna att i varje händelse genomdriva. Preussen ville icke gå in på detta förslag, och efter mycket diskuterande kom man fram till en kompromisslösning, enligt vilken de Fyra Stora ensamma skulle besluta i alla territoriella frågor, men de fem tyska makterna om den Tyska Federationen och de Sex Stora (alltså inklusive Frankrike och Spanien) om arrangemangen för den formella kongressen. Beslutet om de Fyra Storas roll skulle antecknas i ett särskilt protokoll, vilket först skulle meddelas Frankrike och Spanien och senare även de andra makterna.

Tre dagar efter det man enats om denna kompromiss anlände Talleyrand till Wien.

Han höll god min i det elaka spelet. Han visste, att man tillämnade honom en ren statistroll, men han sade ingenting. Under sina besök hos de allierades representanter lät han dem icke ens förstå, att han hade vetskap om deras planer. Han insövde dem i säkerhet, han antydde att han kanske ej skulle stanna länge i Wien, och de anade icke, att han var fast besluten att icke alls förhålla sig så passiv, som man tänkt sig. Men så mycket verksammare var han bland de mindre makternas företrädare. För dem beklagade han sig energiskt över den ställning de Fyra Stora ville bereda dem, och han lyckades snart ingiva dem tron, att de i Frankrike — som för egen del ej eftersträvade någonting — skulle finna en vän och ett stöd. Krigskonstens teoretiker uppställer för den strategiska reserven en tvåfaldig uppgift: att förlänga och förnya kampen och att brukas i oförutsedda fall. Det var denna reserv Talleyrand sålunda skaffade sig.

För honom gällde det framför allt — så fattade han sin uppgift — att bryta den isolering, i vilken De Fyra ville hålla Frankrike och således att på ett eller annat sätt tränga sig in i deras grupp genom

den eniga front de bildat gentemot fienden av igår. Hans chance skulle snart komma.

Den 30 september mellan kl. 9 och 10 på morgonen mottog Talleyrand från Metternich ett brev på endast fem rader. Den österrikiske kanslern inbjöd honom att närvara — icke att deltaga — i en överläggning med de ryska, engelska och preussiska ministrarna. Han tillade, att han skulle skicka en liknande inbjudning till den spanske representanten markis de Labrador. Meningen var, att De Fyra nu skulle meddela de två delegerade sitt beslut av den 20 september om att de ensamma skulle slutgiltigt avgöra alla territoriella frågor.

Talleyrand svarade Metternich, att han med nöje skulle besöka denne *tillsammans* med de ryska, engelska, preussiska och *spanska* delegerade. Därmed hade han markerat sin jämlika ställning med dessa. På hans uppmaning meddelade också Labrador, att han gärna skulle komma till ett sammanträde med Frankrikes representant — vilken spanjoren alltså nämnde först — och de övriga delegerade. På detta sätt hade de två ministrarna redan innan mötets början tagit ett litet steg framåt till den fulla jämbördigheten.

Med den ogenerade, men alltid väl genomtänkta aplomb, som utmärkte Talleyrand, infann han sig i det österrikiska utrikesministeriet redan *innan* det av Metternich utsatta klockslaget. Han fann de fyra ministrarna samlade kring ett bord, vid vilket Lord Castlereagh syntes föra ordet. Genom en för Talleyrand lycklig tillfällighet stod vid engelsmannens sida en tom stol, och utan vidare ceremonier satte han sig ner i denna. Ingen av de närvarande kom sig för att avhålla honom från att taga plats vid deras konferensbord, närmast ordföranden.

Talleyrand fortsatte genast den offensiva rörelse han sålunda inlett. Han tog omedelbart till ordet och frågade, varför endast han och ingen annan av den franska delegationen inbjudits till detta möte — och gav sig alltså sken av att tro, att det nu var fråga om ett sammanträde, i vilket också Frankrike skulle officiellt deltaga. Metternich hade icke sinnesnärvaro eller mod nog att säga, att Talleyrand kallats till denna sammankomst endast för att mottaga ett meddelande, och fann ej på något annat än det olyckliga svaret: »Till denna preliminärkonferens hade man velat inbjuda endast kabinettscheferna» — alltså likväl ett medgivande av, att Talleyrand anmodats deltaga i en konferens. »Markis de Labrador är icke kabinettschef och har likväl blivit inbjuden.» — »Detta har skett, emedan den spanske statssekreteraren icke befinner sig i Wien.» — »Men utom furst von Hardenberg (den preussiske statskanslern) ser jag här också herr von Humboldt, som icke är kabinettschef.» — »Detta är ett undantag föranlett av furstens för Er välbekanta lyte», svarade Metternich med en anspelning på Hardenbergs dövhet. Talleyrands replik kom omedelbart: »Om det blott är en fråga om kroppsligheten, kan envar ha sitt och har samma rätt att göra det gällande», ett yttrande, som naturligtvis i sak var föga på sin plats, eftersom Talleyrand var halt. Resultatet av hans invändningar blev emellertid ett beslut, att vid nästa konferens skulle var och en av de delegerade få medtaga en

kollega. Talleyrand hade alltså uppnått, att Frankrikes rätt att deltaga i De Fyras konferens icke längre ifrågasattes.

Lord Castlereagh läste nu upp ett brev från den portugisiska delegerade greve de Palmella, som protesterade mot, att han icke inbjudits till denna preliminärkonferens, ehuru Portugal likväl var en av de åtta makter, som med Frankrike ingått fördraget i Paris av den 30 maj. Talleyrand dröjde icke ett ögonblick med att taga vara på den möjlighet, som nu erbjöd sig: han, som kallats till sammanträdet endast för att underrättas om ett av de Fyra Stora fattat beslut, tog till ordet som om han redan accepterats såsom en beslutande medlem av de Fyras konferens och uttryckte sin bestämda åsikt, att också Portugal borde inbjudas. Ännu en gång gjorde han ett sådant intryck på de närvarande, att de syntes villiga acceptera hans förslag, men det definitiva beslutet uppsköts till veckan därpå. Talleyrand hade alltså slagit två flugor i en smäll: han hade deltagit i en saklig diskussion, där man visat sig böjd för att omfatta hans åsikt eller snarare krav, och han hade förvärvat sig Portugals tacksamhet och vänskap. Nu kunde han räkna med två pålitliga anhängare i denna församling av t. v. visserligen endast sju delegerade. Sveriges representant hade nämligen ännu icke anlänt.

När dessa frågor av till formen, men icke i sak, mindre betydelse behandlats, tog lord Castlereagh till orda i en viktigare angelägenhet. »Ändamålet med konferensen idag, sade han, »är att låta Er veta vad de fyra hava gjort sedan vi kommit hit», och han bad Metternich visa Talleyrand protokollet över dessa makters redan fattade beslut att för sig reservera avgörandet av alla territoriella frågor. Det var undertecknat av Castlereagh själv, Hardenberg, Metternich och Nesselrode.

Talleyrand skred ögonblickligen till en ny attack. Han förklarade, att han i detta dokument i varje stycke fann ordet »de allierade». Detta, sade han, tvingade honom att fråga »var vi befinner oss»? »Är vi fortfarande i Chaumont eller Laon¹, har icke fred redan slutits, pågår kriget ännu och i så fall mot vem?»

Inför skärpan i hans uttalande skyndade sig De Fyra att förklara, att de icke med detta uttryck avsett någonting, som stode i strid med det faktiska förhållandet mellan deras länder, vilka hade slutit fred. Ordet »allierade» hade använts endast för korthetens skull, som en generell beteckning för de fyra makterna, vartill Talleyrand med skolmästarens höjda finger gjorde den riktiga anmärkningen, att »vilket värde man än satte på kortheten, finge detta ej ske på exakt- hetens bekostnad».

Därpå tog han dokumentet i närmare skärskådande. Han insåg, att det för honom gällde att genast och en gång för alla bringa ur världen detta aktstycke om ett beslut, i vilket Frankrike ej fått deltaga. Och nu spelade han teater. Han läste några paragrafer i protokollet, varpå han utbrast: »Jag förstår icke.» Så tog han på sig

¹ Den 1 mars 1814 ingick de fyra makterna i Chaumont ett 20-årigt alliansfördrag, den 9—11 mars utkämpade de med Napoleon det oavgjorda slaget vid Laon.

en bekymrad, ansträngd min och började på nytt läsningen av protokollet — långsamt och med uttrycket hos en man, som gör sitt bästa för att begripa vad han läser. Och han upprepade: »Jag förstår fortfarande ingenting.» För honom, tillade han, finnes endast två data: den 30 maj, då man beslutit sammankalla konferensen, och den 1 oktober, då den borde sammanträda. Vad som hänt mellan dessa dagar existerade ej för honom, och han kunde icke taga någon hänsyn därtill. Han uttryckte sin stora tillfredsställelse över, att Frankrike nu befunde sig i förtroliga och vänskapliga förbindelser med alla de europeiska regeringarna. Men han hade i detta protokoll funnit ordet »allierade». Enligt hans uppfattning kunde en kongress, där det fanns företrädare för allierade och icke-allierade makter, ej förtroendefullt samarbeta. Han upprepade med förvåning och även hetta uttrycket »de allierade makterna». »Allierade», utropade han, »och mot vem? Icke längre mot Napoleon: han är på Elba...; och säkert icke mot den franske konungen, han är en garant för denna freds bestånd. Mina herrar, låtom oss tala uppriktigt, om det ännu finnes allierade makter, då är jag överflödig här.»

Eftersom han redan tyckt sig märka, att hans ord gjort intryck på de närvarande gick han längre: han tvekade icke att förklara sig komma att avresa från kongressen. »Och likväl», tillade han, »om jag icke vore här, skulle ni i högsta grad sakna mig.» Ty i sådant fall hade frågan om vad som var att göra i det krigströtta och tilltrasslade Europa rullats upp på nytt — eftersom Frankrike ej skulle ha deltagit i den europeiska nyordningen — och detta vill man naturligtvis undvika. »Mina herrar», fortsatte Talleyrand »jag är kanske den enda av er, som ej begär någonting. All möjlig hänsyn, 'de grands égards' — det är allt jag önskar för Frankrike». Han betonade sitt lands makt, som fortfarande »var stor». »Jag begär ingenting, jag upprepar det, och jag skänker Eder oändligt mycket. Närvaron av en av Ludvig XVIII:s ministrar bekräftar här den princip, på vilken all samhällsordning vilar. Europa är först och främst i behov av att man för alltid avvisar åsikten, att man kan förvärva en rätt genom erövringen endast, och av att man väcker till liv legitimitetens heliga princip, från vilken all ordning och stabilitet härleder sig. Att göra gällande, att Frankrike skulle störa edra förhandlingar, det vore det samma som att säga, att principerna icke längre vägleda er och att ni icke längre vill vara rättvisa, men denna tanke är mig fjärran, ty vi känner alla, att en rättfram och rätlinjig marsch är den enda värdig den ädla uppgift vi har att fylla.» Vid freden i Paris, framhöll Talleyrand vidare, hade alla makter förbundit sig att till Wien sända befullmäktigade för att vid en allmän kongress fastställa de anordningar, som borde komplettera fredsfördragets bestämmelser. När öppnas denna allmänna kongress? När börjar överläggningarna? Om, som det påståtts, några privilegierade makter ville utöva en diktatorisk myndighet över kongressen, sade han till sist, då måste han med stöd av Paris-fördragets bestämmelser säga, att han icke kunde gå med på att medge detta sammanträde någon beslutanderätt i frågor, som endast kunde lösas av kongressen. Han skulle alltså icke

befatta sig med något som helst förslag, som härstammade från detta sammanträde.

Talleyrand hade nu kallblodigt, djärvt och beslutsamt drivit situationen till sin spets: det besegrade och isolerade Frankrikes representant hade tydligt sagt till, att han icke ämnade finna sig i den passiva roll man velat tilldela honom. Antingen skulle han godkännas som en med de andra jämställd förhandlare eller också skulle han avbryta all kontakt med dem. Visserligen var han medveten om makternas inre splittring, men han kunde ej vara säker på, att dessa icke i sin misstro gentemot Frankrike och dess intentioner ännu skulle förmå glömma sina intressemötsättningar och ånyo bjuda hans land en enig front. Även i diplomatien är djärvheten en dygd. Djärvheten, säger von Clausewitz, är en verkligt skapande kraft, ty då den »stöter på tveksamheten, har den nödvändigtvis sannolikheten av framgång för sig», eftersom »tveksamhet innebär redan förlorad jämvikt.» Dessa den tyske krigsteoretikerns ord skulle även denna gång besannas.

Efter Talleyrands andragande uppstod några ögonblicks tystnad, varpå den spanske representanten markis de Labrador i ett tal, som Talleyrand karakteriserar med orden »fier» och »piquant», framförde liknande synpunkter som dem han själv just uttalat. Alla sågo förlägna ut och ingen kom sig för att bemöta vad han sagt.

Talleyrands strategiska reträtt.

Men Talleyrand var medveten om vikten i alla diplomatiska och andra förhandlingar att visa motparten största möjliga — om också endast formella — hänsyn, att icke låta den egna framgången bliva alltför uppenbar och att söka underlätta motståndarens väg ut ur det dilemma, i vilket han försatts. Fortsatt press tenderar till att konsolidera motståndet, och det är en i krigsvetenskapen erkänd princip, att vägen till framgång går längs det svagare motståndets linje. Diplomats mål är ej motpartens förintande — även i kriget är uppgiften snarare att lamslå än att förstöra de fientliga stridskrafterna — utan endast att nå ett visst nytt, fördelaktigare läge, och dit syntes Talleyrand nu ha kommit. Att stirra sig blind på *en* väg till framgång är i strid med den militära och — diplomatiska — bataljens natur, ty det finnes vanligen många vägar att välja emellan. Det var också på denna rörlighet i krigföringen Napoleon tänkte, då han formulerade satsen om att »faire son thème en deux façons». Och så grep Talleyrand ånyo till ordet.

Då det vore omöjligt, sade han, att vid kongressens allmänna sammanträden behandla alla de olika frågor denna hade att avgöra, borde man skrida till en klassificering av dessa »utan att sära någon maktsintressen eller värdighet». Detta vaga yttrande tycktes taga hänsyn till De Fyras strävanden att tillskansa sig ett särskilt inflytande på de territoriella frågornas behandling, men det höll också vägen öppen för dem att frångå sina tidigare överenskommelser.

Sekreteraren Gentz sade nu, att han ville återta det protokoll, som

väckt Talleyrands missnöje, och uppsatte ett annat protokoll över detta sammanträde, vilket även prinsen undertecknade. Därigenom blev alltså nu hans jämlika ställning med de Fyras representanter också formellt fastslagen, och spelet var vunnet. De allierade övergav sin plan — högtidligen bekräftad i många överenskommelser — att diktera sina beslut för Frankrike. Men Talleyrand hade fortfarande ingen säkerhet för, att tillbörlig hänsyn skulle tagas till Frankrikes önskemål också i sak. De Fyra framlade emellertid nu ett nytt förslag, ursprungligen uppgjort av Lord Castlereagh, enligt vilket tvenne kommittéer skulle tillsättas av de sex makterna — alltså även av Frankrike — för att bereda alla de frågor, varmed kongressen borde taga befattning. Sedan dessa sex makter fattat sina beslut, skulle kongressen sammankallas för att godkänna desamma. Talleyrand insåg genast, att detta var ett nytt försök av De Fyra att genomdriva sina planer, ty i kommittéerna skulle Frankrike, även om det stöddes av Spanien, befinna sig i minoritet. Han dröjde icke heller med att göra sina invändningar. Man skulle alltså, sade han, börja där man borde sluta, ty det bleve ej kongressen, utan de sex i kommittéerna företrädde makterna, som komme att fatta besluten. Detta vore i högsta grad betänkligt, eftersom man skulle kränka de andra stater, vilka kallats till Wien. Och så satte han in en stöt mot Lord Castlereagh personligen. Några av ministrarna kunde kanske, sade han, på egen hand fatta sina beslut, men så vore ej fallet med den engelske delegaten, som hade att ta hänsyn till Underhusets åsikter, och icke heller med honom själv.

Engelsmannen medgav, att Talleyrand hade rätt, men huru skulle man undvika oändliga longörer? Talleyrand svarade, att någon utväg ur dilemmat skulle man med säkerhet finna, men han ville ej nu insistera på beslut om, huru detta skulle ske. Därpå överenskom man att fundera på saken till den 2 oktober.

Innan sammanträdet upplöstes spelade Talleyrand emellertid ännu en gång komedi: han anhöll om avskrift av den protest, som Portugals representant sändt lord Castlereagh mot att han ej inbjudits till överläggningen. Detta aktstycke hade han själv utarbetat i samråd med greve Palmella.

Förföljandet.

Frankrikes motståndare hade nu lidit ett första allvarligt nederlag, men Talleyrand nöjde sig icke därmed. I överensstämmelse med den militära principen att en vikande fiende omedelbart skall förföljas — ty nederlagets viktigaste resultat är truppernas demoraliserande och begynnande upplösning — ansatte Talleyrand ytterligare De Fyra.

Redan samma kväll avsände han till de fem delegerade, alltså även till markis de Labrador, en not, i vilken han med vältalighet och eftertryck ånyo utvecklade de invändningar han vid dagens sammanträde muntligen framfört. »Det syntes mig vara av vikt», skriver han till konungen, »att mellan de allierade och Eders Majestäts minister icke skall ha förekommit endast konversationer, som ej lämnat

något spår efter sig.» I noten uttryckte han också en önskan, ja ett krav på, att kongressen genast skulle sammankallas och att de åtta makter, som undertecknat freden i Paris, omedelbart skulle diskutera de frågor, som före kongressens sammanträde måste regleras. Meningen härmed var naturligtvis, att Frankrikes jämlikhet med de övriga makterna skulle officiellt och definitivt bekräftas. Men han lockade De Fyra med, att alla frågor först skulle behandlas av dem och således också i sak avgöras av dem. De mindre makterna, tillade han, borde icke inblanda sig i den allmänna nyordningen av Europa och skulle knappast ens ha lust därtill. Hans tidigare manifesterade intresse för småstaterna höll alltså snabbt på att svalna — i takt med hans egna framgångar — och hade i själva verket aldrig varit någonting annat än ett av hans många argument.

Såsom han förutsett, väckte hans not stor uppståndelse och förargelse hos De Fyra. Redan den 1 oktober på morgonen sammanträdde dessa för att överlägga om ett svar, som de likväl beslöt ge muntligen. Visserligen ansåg de sig nu böra avstå från tanken på, att endast sex makter skulle förbereda kongressens överläggningar, och därför fanns verkligen ingen formell grund. De accepterade alltså Talleyrands krav på, att Parisfördragets åtta signatärer skulle bilda kongressens verkställande utskott, men innan detta beslutit om kongressens arbete och arbetsmetoder, skulle denna icke få komma tillsammans. Då Talleyrand samma kväll besökte en soirée hos överstehovmästaren furst Trautmannsdorff, lämnade de allierades representanter honom sitt muntliga svar och gjorde honom bittra förebräelser för att han till dem adresserat en not, i vilken redogjorts för planer, som de velat hemlighålla. Varför hade han undertecknat sin not och därigenom givit densamma en rent officiell karaktär? Talleyrand svarade oberörd och ironiskt, att eftersom de allierade sinsemellan utbytte undertecknade aktstycken, hade han trott, att också han borde skriva och underskriva.

Han konstaterade också med tillfredsställelse, att han alltså var De Fyra obekvämt — ett övertygande bevis för den svåra situation, i vilken han försatt dem. Detta blev ännu tydligare, då ett till den 3 oktober utsatt möte mellan honom och De Fyra inhiherades: de allierade var uppenbarligen rådvilla, kanske splittrade sinsemellan, och tvekade om vad de skulle företa sig.

Nu kallade Talleyrand nya krafter till sin hjälp: han framförde sin strategiska reserv — de i Wien församlade mindre makternas representanter. Han lät sin tvist med De Fyra genom en »indiskretion» bli allmänt bekant, och de mindre makterna beslöt vid ett av dem hållet möte att ge honom sitt fulla och entusiastiska understöd. Detta var så mycket mera betydelsefullt som han erfarit, att Lord Castle-reagh allvarligt tvivlade på lämpligheten av De Fyras hittills förda politik. Engelsmannen hade medgivit för den portugisiske representanten greve Palmella, att Talleyrands fordran var formellt välgrundad. Men, hade han frågat, kan det franska förslaget också realiseras? Kan de fyra hoven avstå från att tillskansa sig en maktbefogenhet, som Europa visserligen icke alls överlämnat till dem?

Vid ett sammanträde den 5 oktober gjorde emellertid De Fyra, som nu befunno sig på återtag, ett nytt försök att uppehålla Talleyrands framryckning. Metternich krävde, att han skulle återta sin not. Han vägrade. Labrador kom honom till hjälp med att säga, att han redan sänt en kopia till sin regering: saken kunde alltså inte göras ogjord. »Då måste vi alltså sända Eder ett svar», frågade Metternich. »Om Ni så vill.» — »Jag är av den meningen», sade österrikaren, »att vi ensamma kunna ordna våra angelägenheter», och med »vi» avsåg han De Fyra. Talleyrand, som ej för ett ögonblick förlorat sin överlägsna flegma, sitt lugna mod och sitt nonchalanta sätt, svarade: »Om Ni tar saken på det sättet, är jag av fullkomligt samma åsikt som Ni; jag är beredd, och jag ber ej om någonting bättre.» — »Vad menar Ni?» — »Jag kommer icke att deltaga i Edra konferenser och såsom blott en medlem av kongressen skall jag invänta dess öppnande.»

Men Metternich vågade icke låta situationen utveckla sig till en öppen brytning med Talleyrand, vilken nu kände sig allt säkrare i sadeln. Då den ryske delegerade greve Nesselrode, som ett av skälen, varför kongressen icke kunde sammankallas, framhöll, att kejsar Alexander skulle avresa från Wien den 25 oktober, anmärkte Talleyrand endast: »Detta är mycket tråkigt, ty han kommer ej att vara närvarande vid förhandlingarnas avslutande.»

Men som den mästare i diplomatisk teknik han var, gjorde han ånyo en gest av försonlighet och tillmötesgående. Kanske sade han sig trots allt, att bågen likväl kunde brista, om den spändes för högt, — ty nu var det fråga om stormakternas prestige — och han förklarade, att han vore villig bifalla till ett uppskov på två eller tre veckor med kongressens sammankallande, men — endast på det villkor, att en dag för detta nu redan utsattes och att förutsättningarna för deltagande i kongressen fastställdes.

Längre kom man icke den 5, men detta var ej ägnat att bekymra Talleyrand. Ty för honom var huvudsaken att befästa Frankrikes ställning och inflytande i nyordningen av Europa, och detta tycktes han redan ha uppnått. De mindre makternas intressen var helt av underordnad betydelse.

Tre dagar senare, den 8 oktober, kallade Metternich Talleyrand till en enskild överläggning före ett nytt sammanträde av De Sex. Han ville visa honom ett förslag till en deklaration om kongressens sammankallande, men kunde ej finna dokumentet bland papperen på sitt bord. Talleyrand dröjde ej med en ny framstöt, »Den är antagligen», sade han småleende, »på cirkulation mellan de allierade.» — »Tala icke längre om allierade», utropade Metternich, »sådana finns icke längre.» Med sin vanliga sinnesnärvaro grep Talleyrand ögonblicket i flykten. »Här borde finans sådana», sade han, »i den meningen nämligen, att de, utan överenskommelse, borde tänka på samma sätt och önska detsamma.» Och nu inlät han sig — kanske övertygad om, att Metternich i grund och botten skulle ge honom rätt — på en häftig kritik av dennes utrikespolitik, som i strid med Österrikes verkliga intressen tycktes vilja tillåta Rysslands hotfulla expansion i Europa, Preussens lika farliga utvidgning, och Sachsens utlämnande till

denna makt, Österrikes naturliga fiende. Han hushållade icke med skärpan i sina anklagelser, han erinrade Metternich om tillfällena, då denne brutit sitt till honom givna ord, och han betonade Frankrikes oegennyttiga fasthållande vid upphöjda moraliska principer. Samtalet slutade med att Metternich grep Talleyrands hand och försäkrade honom, att deras tänkesätt överensstämde i kanske högre grad än han trott.

Det var därför icke alls förvånande, att när de andra delegerade infunnit sig till sammanträdet och man diskuterade deklarationen om kongressens sammankallande, Talleyrand förklarade sig kunna godkänna Metternichs förslag till deklaration om kongressens öppnande, men — endast på det villkor, att man i den punkt, där det talades om kongressens sammankallande till den 1 november, tillade orden: den skall sammanträda i överensstämmelse med folkrättens principer. Därmed ville han säkerställa, att Sachsen, vars suveränitet han framför allt önskade hävda, också inbjöds. Nu utbröt, om man får tro Talleyrands skildring, »ett tumult, om vilket man endast med svårighet skulle kunna göra sig en föreställning.» Lutad mot bordet »i en hotfull ställning» skrek den döve furst Hardenberg: »Nej, min herre... Folkrätten? Det är onödigt... Varför säga, att vi kommer att handla i överensstämmelse med folkrätten? Det är klart även utan att det sägs.» Hardenberg hade alltså genast fattat avsikten med Talleyrands tillägg, och denne genmälde, att om det är klart utan att det sägs, blir det ännu klarare, om det sägs. Den preussiske utrikesministern von Humbolt utropade: »Vad har folkrätten här att göra?» — »Den gör, att Ni är här», var Talleyrands snabba replik.

Resultatet av de stormiga förhandlingarna blev emellertid, att de delegerade accepterade Talleyrands förslag, vilket slutliga formulering skulle utarbetas av kongressens sekreterare Gentz. Deklarationen publicerades den 12 oktober och innehöll, att kongressens sammankallande uppskjutits till den 1 november och att man hoppades, att de frågor den skulle behandla då hade mognat »i överensstämmelse med folkrätten, med bestämmelserna i det nyligen avslutade fredsfördraget och med samtidens förväntningar».

Talleyrand tar hem spelet.

Detta var ett tillkrånglat, vagt uttalande, som icke tillfredsställde Talleyrand — han kallade deklarationen »ett dåligt papper» — och de mindre makterna, såsom Danmark, Sicilien och Bayern protesterade energiskt mot det nya uppskovet. Men De Fyra var nöjda, ty, såsom Gentz för en av sina förtrogna framhöll, kongressen skulle bli en ren formalitet, eftersom den likväl icke skulle kunna vägra att godkänna stormakternas beslut. Talleyrand hade visserligen uppnått, att Frankrikes jämbördiga ställning med De Fyra nu officiellt fastslagits, ty deklarationen hade utfärdats också å dess vägnar. Men han kunde icke förhindra, att De Fyra sinsemellan diskuterade och överenskommo, och från dessa överläggningar var han utesluten.

Det har också sagts, att Talleyrand i själva verket lidit ett neder-

lag: kongressens sammankallande hade uppskjutits, och De Fyra utarbetade ensamma sina planer för den polska, sachsiska och neapolitanska frågans lösning. Men detta synes icke ha bekymrat honom.

Hans kännedom om läget och framför allt den inblick han fått i förhållandet mellan stormakterna lät honom säga till sig själv, att hans stund snart skulle komma, han läste tecknen i skyn och han bidade sin tid.

Han konstaterade, att slitningarna mellan De Fyra, särskilt i den polsk-sachsiska frågan, blivit allt våldsammare och att det engelsk-österrikiska motsatsförhållandet till Preussen och Ryssland skärptes. Kejsar Alexander tog ingen hänsyn till de föreställningar Metternich gjorde honom lika litet som Preussen bekymrades av Castlereaghs planer att underställa den polska frågan den ännu icke sammankallade kongressens avgörande. Kejsaren förklarade rent ut, att kongressen var honom fullkomligt likgiltig. Under alla dessa häftiga sammanstötningar mellan De Fyra höll sig Talleyrand i bakgrunden. Men han var i kontakt med både Castlereagh och Metternich, som åtminstone i någon mån höllo honom underrättad om konfliktens utveckling.

Talleyrand såg alltså en situation, där De Fyra var invecklade i svåra inbördes stridigheter, som ännu kunde leda till en våldsam urladdning, och där de blev allt mera villrådiga om den politik de borde följa. Castlereagh, skrev han till konungen, är »som en resande, vilken gått vilse och icke längre kan finna vägen». Dessa ord kunde tillämpas också på Metternich. Talleyrand befastes alltså i sin övertygelse, att förr eller senare skulle han — om ock på en annan väg — nå sitt mål, förr eller senare skulle England och Österrike gripa efter Frankrikes utsträckta hand, eftersom de ej syntes kunna hoppas på några eftergifter av Ryssland eller Preussen. Det bör nämligen än en gång betonas, att även om Talleyrand med den uppriktighet han var mäktig strävade efter att befordra Europas intressen — så som han ur sin större och friare synvinkel fattade dem — han likväl framför allt tänkt på Frankrikes och sin konungs fördel. För honom gällde det alltså att ha tålamod, att iaktta utvecklingens gång, att i görligaste mån söka hjälpa till, då situationen tycktes ta en gynnsam riktning, och att — handla beslutsamt, då stunden var inne.

Men det är osäkert, om han kunnat — i varje fall så snart — förverkliga sina aspirationer, ifall icke Ryssland tvenne gånger begått misstaget att indirekt komma honom till hjälp. Den 8 november överlämnade chefen för de ryska ockupationstrupperna i Sachsen furst Replin administrationen av detta land till de preussiska myndigheterna. Och den 11 december publicerade storfurst Konstantin i Warszawa en proklamation till den polska nationen, i vilken han kallade denna till enighet och kamp för sin frihet. En länge oroande situation hade nu drivits till sin spets.

Dessa händelser föranledde stor och förbittrad uppståndelse bland de tyska småfurstarne. Men även i England, där den allmänna opinionen bestämt motsatt sig alla planer på att Polen skulle komma under ryskt herravälde, och i Österrike, där man kände sig vilseledd

och hotad av den ryska regeringen, uppstod en våldsam reaktion. Ryssland och Preussen hade därjämte begått den oförsiktigheten, att de i strid med det rätta förhållandet tillkännagivit, att de handlat i samförstånd med sina allierade. Castlereagh hade nämligen samtyckt till endast en temporär preussisk ockupation av Sachsen, men icke till dess definitiva införlivande med Preussen, och även Metternichs halva samtycke hade varit villkorligt. För att ytterligare öka förvirringen i Wien hade Talleyrand sedan någon tid utspritt rykten om, att kriget stode för dörren, och redan den 25 oktober hade konung Ludvig på hans inrådan förklarat, att han vore beredd militärt understöda de tyska staterna, ja t. o. m. Österrike, om de beslöte sig för att med makt motsätta sig Preussens expansionssträvanden. Krigshotet accentuerades ytterligare av att österrikiska trupper efter storfurst Konstantins proklamation den 11 december marscherade mot den galiziska gränsen och av en partiell fransk mobilisering.

När underrättelsen om de sachsiska händelserna nådde Wien, visade sig också Talleyrand upprörd och förbittrad, men inom sig jublade han, ty han insåg, att stunden för hans intervention äntligen närmade sig.

För Castlereagh hade situationen utvecklats till ett verkligt dilemma, ty även om den engelska regeringen på inga villkor ville medge att Polen skulle komma under Rysslands faktiska herravälde, var den också besluten att under inga omständigheter tillåta ett nytt krig. Castlereaghs osäkerhet om den linje han i sin politik borde följa förde honom närmare Talleyrand, som så ofta inskräp, att han för egen del »icke önskade någonting alls» och som Castlereagh nu allt oftare konsulterade. Talleyrand försummade ej heller att för honom inskräpa vilken den lyckligaste lösningen av hans bekymmer vore: en allians med Frankrike. Men Castlereagh tvekade. Han litade icke på Talleyrand — och vem kan förvåna sig över det? — han fann, att denne icke alltid iakttog nödig diskretion och han fruktade, att Talleyrand, trots alla dennes försäkringar, likväl skulle söka återvinna förlorade territorier. Den förnämsta orsaken till hans reserverade uppträdande gentemot fransmannen synes dock ha varit — såsom han den 21 november skrev till Wellington — att han skulle »förlora sitt inflytande på andra håll», om det bleve bekant, att han underhöll förtroliga förbindelser med Talleyrand. Emellertid antecknade han också med tillfredsställelse, att Talleyrand hade blivit »oändligt» (»infinitely») mera tillmötesgående än vid deras första sammanträffanden. Detta var ganska naturligt, eftersom Talleyrand tydligt kunde konstatera, att han kommit allt närmare sitt mål.

Metternich synes emellertid ha fått kännedom om den förändring, som ägt rum i förhållandet mellan Castlereagh och Talleyrand, och han bedömde situationen så, att även han borde söka närma sig den franske delegerade — för att icke bli förekommen av sin engelska kollega.

Någon gång i mediet av december torde också Metternich ha för Talleyrand uttalat en förhoppning om ett gemensamt uppträdande i den sachsiska frågan.

Den sistnämnde insåg nu, att alliansen mellan De Fyra hade kommit till bristningspunkten och att ögonblicket för handling var inne. Han beslöt överge den passivitet han hittills officiellt iakttagit, och i den allmänna upphetsningen efter storfurst Konstantins proklamation yrkade han i tvenne noter av den 19 och 26 december på, att de allierade skulle offentligen erkänna den sachsiske konungens rättigheter. Endast denne, betonade han, kunde cedera sachsiskt territorium. Att han vågade sig så långt berodde antagligen också på att kejsar Alexander började bli tveksam och visade tendens till att genom någon kompromiss äntligen lösa problemet. Samtidigt lät Talleyrand bli bekant, att han ånyo skulle föra sin strategiska reserv i elden: han hade förmått alla de mindre tyska staterna att förklara sig villiga till kongressen rikta en protest mot Preussens annexion av Sachsen. Men han gick längre än så: han varnade kejsar Alexander för att denne ännu skulle »riskera sin berömmelse som Europas fredsstiftare». Detta var tydligt språk, och Talleyrand attackerade alltså över hela linjen.

Emellertid hade De Fyra, som i sina förhandlingar om det polsk-sachsiska problemet ej kommit någon vart, beslutit tillsätta en s. k. statistisk kommitté, vars uppgift vore att undersöka huru de från Napoleon erövrade territorierna, alltså också Polen och Sachsen, rättvisligen borde fördelas. Samtidigt, synbarligen den 24 december, sonderade Talleyrand ånyo Castlereagh om denne vore villig till en allians mellan Frankrike, England och Österrike. Men den engelske ministern ansåg tiden därför ännu icke inne. Han meddelade likväl, att han hade för avsikt föreslå tillsättandet av en kommission, d. v. s. den statistiska kommittén, i vilken också Frankrike skulle vara representerat.

Men redan följande dag ångrade han sig. Han sände sin bror lord Stewart till Talleyrand för att meddela, att alla samtyckte till att organisera den nya kommittén, men att man motsatt sig en fransk representant i densamma. »Vem motsätter sig?», frågade Talleyrand med skärpa. »Inte min bror.» — »Vem då?» — Stewart svarade tvekan: »Det är...» och »han läspade ordet de allierade.» »Då», skriver Talleyrand till konungen, »förlorade jag mitt tålamod och utan att i mina uttryck överge den måttfullhet jag borde iakttaga, blev mitt tonfall mer än varmt, mer än våldsamt.» Han förklarade, att lord Castlereagh i England skulle dömas så som han förtjänade, han antydde de sannolika och ödesdigra följderna för denne, han förebrådde lord Stewart den tillgivenhet för Preussen denne ständigt ådagalade och han utropade, att om denne alltid ville räkna sig till »männen från Chaumont» och alltid bilda koalitioner, så hade Frankrike intet annat val än att lämna kongressen. Om den föreslagna kommissionen sammanträdde utan att en fransk representant kallades till densamma, så skulle Hans Franska Majestäts ambassadör icke stanna en enda dag längre i Wien. Med en alarmerad uppsyn skyndade lord Stewart till sin bror. Talleyrands beslutsamma uppträdande och skarpa språk hade sin effekt. Ännu samma kväll sände Castlereagh honom ett bud, att hans önskningar skulle tillmötesgås.

Den 29 december sammanträdde De Fyra för att på kejsar Alexanders yrkande officiellt diskutera den polsk-sachsiska frågan, vilket Castlereagh hade bifallit ehuru under det överraskande formulerade förbehållet, att även om han insåge lämpligheten av en uppdelning av dessa stater, så borde man likväl icke därav dra den slutsatsen, att han också i princip accepterade en uppdelning! Men det meningsutbyte, som nu ägde rum, ledde ej till något resultat. Furst Hardenbergs taktlösa och olyckliga, utmanande formulering av de preussiska anspråken ledde slutligen till ett ominöst uttalande av Metternich: den polsk-sachsiska frågan — och han hade tidigare hänvisat till att Frankrike motsatte sig den preussiska regeringens strävanden — måste framför allt betraktas ur synpunkten av vilka följder den lösning Preussen eftersträfvade komme att medföra för Europas fred. Man kunde ej av dessa ord dra någon annan än den mycket riktiga slutsatsen att Metternich ville betona, att frågan icke kunde avgöras utan fransk medverkan.

Följande dag, den 30, sammanträdde De Fyra ånyo. Castlereagh fortsatte att som katten gå runt den heta gröten, men vad han *avsåg* blev genast klart för alla. Visserligen, sade han, kunde det ej råda något tvivel om, att på grund av Parisfreden Frankrike vore tvunget acceptera de beslut om territoriella förändringar — t. ex. till förmån för Preussen — som kunde fattas. Men även om man i princip vore berättigad bestrida dess rätt att deltaga i kongressens arbete, så vore det likväl opportunt att låta Frankrike godkänna territoriella förändringar. Det vore visserligen icke nödvändigt att tillåta Frankrikes medverkan, men det vore en gärd av försiktighet. Han understöddes av Metternich.

De preussiska och ryska delegerade funno sig föranlåtna medgiva, att det vore fördelaktigt försäkra sig om Frankrikes godkännande av De Fyras beslut, men de måste i denna punkt anhålla om nya instruktioner.

Efter en sammanstötning mellan Hardenberg och Castlereagh gjorde Metternich ett uttalande, som tydligt ådagalade, att Talleyrands oavlåtliga bemödanden — hans förbindliga argumentering, hans lockande inviter, hans beslutsamma hotelser — hade burit frukt. Den österrikiske kanslern förklarade, att hans kejsare knappast skulle vara villig att bifalla till en överenskommelse, som konungen av Sachsen skulle vägra att godkänna.

Hardenberg, som ofta hade svårt att behärska sig, brusade upp. Om man gjorde den sachsiske konungens bifall till ett *conditio sine qua non*, så vore det ändamålslost att fortsätta konferensen. Detta var detsamma som att säga, att kriget stode för dörren.

Hardenbergs ööverlagda yttrande uppkallade Castlereagh till en flammande protest. Detta vore, utropade han, ett upprörande och oerhört hot: att en makt skulle ha rätt invadera en annans område och med våld framtvunga ett godkännande, som icke grundade sig på något fördrag. En sådan hotelse kunde inverka på en stat, som bävade för sitt liv, men det måste ha en motsatt effekt på alla, som voro med-

vetna om sin egen värdighet. »Vi förhandlade icke i frihet och det vore bättre att låta kongressen bryta upp.»

Castlereaghs yttrande föranledde Hardenberg att söka mildra sitt överilade uttalande och bortförklara detsamma, men skadan var skedd. Skörden var mogen och Talleyrand kunde nu skrida till bärgningen. Men icke genast.

Åter en gång skulle ödet komma Talleyrand till hjälp. Den 1 januari 1815 blev det bekant i Wien, att fred avslutits mellan England och Förenta Staterna, och nu tvekade Castlereagh icke längre. Ännu under intrycket av Hardenbergs hotfulla uppträdande den 30 december och alarmerad av nyheterna, att Preussen, som befäste Dresden, gjorde sin armé krigsberedd, kallade han den 3 januari till sig Metternich och Talleyrand, vilka han förelade ett av honom själv uppgjort alliansfördrag, som naturligtvis riktade sig mot Preussen och Ryssland, även om detta icke sades rent ut. Till sin formella konstruktion — vilken ironisk bekräftelse av att i politiken är ingenting annat permanent än dess ständiga växlingar! — överensstämde det fullkomligt med fördraget i Chaumont mot Frankrike. Ehuru den försiktige Castlereagh, som aldrig tog mer än ett steg framåt i gången, gjorde klart för sin österrikiske och franska kollega, att han ej ännu övergivit tanken på möjligheten av betydande sachsiska landavträdelser till Preussen, undertecknade de likväl fördraget. Ty det var mot Preussens aggressiva förhandlingsmetoder och antydningar om att vapnen skulle avgöra frågor, som länge dryftats vid De Fyras rådsbord, de tre makterna ville öppet fatta position.

För Talleyrand var emellertid huvudsaken, att Frankrike nu blivit allierad med sina tidigare förbittrade motståndare, och sålunda hade dess rätt att deltaga i nygestaltningen av Europa in amplissima forma erkänts. Man hade medgivit, att utan Frankrikes medverkan kunde det nya Europa icke skapas. »Koalitionen är upplöst», skrev Talleyrand triumferande till konung Ludvig. »Frankrike är icke längre isolerat i Europa.»

Visserligen tillade den gamle smickrande hovmannen och diplomaten, att »en så genomgripande och lycklig förändring kan tillskrivas endast Försynens beskydd, som så tydligt kommit till uttryck i Eders Majestäts övertagande av makten», men det är icke att taga miste på den stolthet han kände över sin egen framgångsrika verksamhet i Wien. Han hade all anledning därtill, ty det är mer än osannolikt, att Frankrike i sitt dåvarande utmattade tillstånd skulle kunnat ställa upp de 150,000 man Talleyrand i alliansfördraget utlovat, att Österrike skulle ha varit berett gå till krig mot Preussen och Ryssland eller att England skulle ha varit villigt betala de subsidier Castlereagh ställt i utsikt. Men Talleyrand hade tagit hem spelet och nått sitt mål, även om alliansen hemlighölls och först under de Hundra Dagarna blev bekant genom att urkunden av en händelse föll i Napoleons händer. Då hade emellertid Talleyrand redan länge förhandlat med De Fyra på en pied d'égalité, och hans intresse för de mindre staterna eller för kongressen som sådan kom icke längre till uttryck.

Segraren.

Tre månader efter sin ankomst till Wien hade Talleyrand alltså uppnått en fullkomligt förändrad situation i Europa. Genom många överenskommelser hade de europeiska segermakterna — sedan åratal allierade — högtidligen förbundet sig till att icke medge det besegrade Frankrike något inflytande på det nya Europas öden, men trots deras högtidliga utfästelse hade Napoleons mångårige, misstänkte och förhatlige utrikesminister trängt sig in i deras krets, där han för sitt land och för sig själv förvärvat den ställning och det inflytande man varit besluten förvägra honom.

Det har anmärkts, att detta resultat mindre berodde av Talleyrands egna ansträngningar än av de av hans vilja oberoende händelsernas spel och främst av segermakternas stridiga intressen och oenighet. Här uppställer sig den gamla frågan: vinnes slaget av den segrande fältherren eller beror dennes framgång av att den förlorande lider ett nederlag? Vanns slaget vid Marne 1914, som väl var den yttersta orsaken till Tysklands besegrande i det första världskriget, av de allierade eller förlorades det av tyskarna? Den frågan kan aldrig slutgiltigt besvaras, men så mycket torde man i varje fall kunna säga, att de flesta av de stora segrarna i världshistorien vunnits genom att utnyttja de tillfällen den förlorande sidan erbjudit. Det var detta Machiavelli tänkte på, då han i sin bok om Fursten inskräppte, att man måste stå emot ödet, ty »där ödet icke möter beräkning och kraft, där visar det *sin* kraft, där vänder det sitt anfall åt det håll, där hindrande vallar och gravar saknas». Med andra ord: man får icke erbjuda fienden ett för honom gynnsamt tillfälle. Machiavelli älskade också att framhålla, att statsmannen — och man kunde tillägga förhandlaren — måste ha »virtù», med vilket en smula dunkla begrepp han bland annat förstod förmågan att göra ödet sig underdånigt; man kunde också säga att utnyttja tillfället. Och förutsättningen därför är sinnesnärvaron och den snabba handlingen. Trots all sin indolens och lättja hade Talleyrand denna egenskap: han fattade omedelbart vad som skedde i det som syntes ske, han såg genast var och huru motåtgärden skulle sättas in och han dröjde icke med att slå till.

Och därför kan man påstå, att utan Talleyrands oavlätliga bemödanden, utan hans personliga auktoritet och rådighet, utan hans snabba och målmedvetna manövrerande, utan hans beslutsamhet, oräddhet och säkra omdöme, utan hans takt, slagfärdighet och smidighet, utan hans regissörskonst och framför allt vakna tålmod hade utvecklingen med säkerhet tagit en alldeles annan vändning och Frankrike hade förblivit i åskådarens och offrets passiva roll. Europas historia hade tagit en annan vändning. Redan vid sitt första sammanträffande med Frankrikes besegrare sköt Talleyrand en bräsch i deras front, och när han väl kommit ett steg in i deras befästa läger trängde han långsamt, men oemotståndligt fram till det mål han föresatt sig.